

МОЕМУ КРИТИКОВИ.

Вѣдповѣдь А. Пышинови

на его статью

„ОСОБАЯ ИСТОРІЯ РУССКОЙ ЛІТЕРАТУРЫ“.

Написавъ

Д-ръ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

У ЛЬВОВѢ, 1890.

Накладомъ автора.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01158047 (Q)

МОЕМУ КРИТИКОВИ.

Вѣдповѣдь А. Пыпинови

на его статью

„ОСОБАЯ ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ“.

Написавъ

Д-ръ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

У ЛЬВОВѢ 1890.

НАКЛАДОМЪ АВТОРА.

**Зъ друкарнѣ товариства имени Шевченка
підъ зарягомъ К. Беднарского.**

0.50р.

B-2251

Передрукъ въ „ДЪЛА“.

Збірка М. С. ВОЗНІЖКА

БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36173

и 27924

„Развитіе южнорусской литературы есть только часть цѣлаго обширнаго факта (отдѣльности южнорусской народности), не признавъ котораго нѣтъ возможности.“

(А. Пыпинъ, „Исторія славянскихъ литературъ“. С.-Петербургъ, 1879. Томъ I., стр. 352.)

„Съ XV. вѣка начинаетъ складываться московская литература, которая воспринимаетъ характеръ московскаго, государственнаго и церковнаго единовластія; этотъ характеръ уже выяснился къ концу XV. в., и московская литература стала его отраженіемъ.“

(А. Пыпинъ, „Вѣстникъ Европы“. С. Петербургъ. 1877. Томъ I., стр. 731.)

Въ V. томѣ „Вѣстника Европы“ зъ р. 1890. (сентябрь, стор. 241—274) колишній профессоръ Петербурскаго университета, А Пыпинъ, надрукувавъ широку рецензію першого тому мови „Исторіи литературы русковъ“, намагаючи выказати тенденцію украинофильскаго сепаратизму супроти „*обще-русской литературной жизни*“. Давнымъ дивомъ проявивъ А. Пыпинъ у тѣмъ своѣмъ писаню по-найбѣльше такі думки, котрі діаметрально суть противні давнѣйшимъ его поглядамъ, высказанымъ про розвѣй украиньскои літературы въ попереднихъ его писаняхъ, а найпаче въ его „Исторія славянскихъ литературъ“ (С-Пб. 1879).

Тому-то відповідаючи на его критичні замѣтки користуватись буду часто таки его-жь словами й поглядами, якї вѣнъ заявивъ въ попереднихъ своихъ творахъ. Відповісти-жь високоповажаному критикуви на его закиди вважаю тымъ бѣльше своимъ обов'язкомъ, що тою его рецензією зворушились чи-мазо всѣ руско-українські патріоти, и що вже „Уманецъ“ подавъ ему въ „Зорѣ“ (1890; ч. 21) годящу відправу за его неприхильні инсвуаціи.

А. Пыпинъ называє мое писанье „особою исторією русской литературы“. — Що Українцѣ вважають свою літературу окремою відъ літературы російской або московской, не дивота, коли й ученый сей Велико-русьъ видѣлює „Южноруссѣвъ“ изъ звязку зб своими земляками и въ своѣй „Исторіи славянскихъ литературъ“ визначує имъ зовсѣмъ окреме місце посѣвъ Славянъ южныхъ (I, стор. 304 — 447). Бѣ, сей ліберальный „Западникъ“ наше окрему исторію южнорусской літературы зъ такою симпатією до украинськихъ народныхъ и просвѣтныхъ святощій, що Н. И Петровъ у своихъ „Очеркахъ исторіи украинской литературы XIX столѣтія“ додачає въ статьи Пыпина про Южноруссѣвъ на-вѣбнѣ до украинофильскихъ думокъ Микола Костомарова (стор. 12)¹⁾

¹⁾ Велику симпатію заявивъ Пыпинъ Украинофильству въ кѣлькохъ своихъ статьяхъ, особливо жъ въ статьи „Къ спорамъ объ Украинофильствѣ“ („Вѣстникъ Европы“. 1882, III; стор. 438—442.)

А вже-жъ высокопозажаный критикъ уважае се дивовижнымъ, що исторію малорускои або української літературы названо „рускою“, по-заякъ по его думцѣ „рускою“ літературою може зватись тѣлько словеснѣсть „обще-русская“. Вѣнъ каже, що по моимъ поглядамъ руска або малоруска література супроти великорускои або російскои є „настоящая русская“ література (стор. 252). — На се вѣди вѣдаю, що й самъ А. Пыпинъ уважае подекуды нашу літературу „настоящею рускою“, коли пише, що вѣдъ XV. вѣку починає вытворюватись література *московская*¹⁾. Опроче заявляю, що я літературу малоруску або руско-українську назвавъ „рускою“ особливо за для того, що мы въ Галичинѣ зовемо ся „Русинами“, та що наша мова й література называє ся рускою. Годить ся-жъ тутъ запримѣтити, що вже й „Уманецъ“ въ сѣй справѣ взявъ мене въ оборону, заявивши, що я пещучи исторію українсько-рускои чи малорускои літературы, вживъ тѣлько галицкій терминъ („рускій“) зъ поглядомъ на тє, що Галичане, якъ подекуды й Украинцѣ, зовуть себе Русинами, а свою народнѣсть рускою, вѣдрѣзняючи єѣ вѣдъ великорускои чи російскои („Зоря“, 1890; стор. 333.)

У своѣй просторѣй статьи выявляє критикъ своимъ землякамъ навпередъ тѣ причины, изъ-за котрыхъ положенє галицкои літературы є справдѣ окреме, скомбіноване й запутане. Сѣ свои думки высказувавъ Пыпинъ

1) „Вѣстникъ Европы“ 1877, I., стор. 731.

уже неразъ въ попереднихъ своихъ письмахъ; толькo-жъ, нѣгде правды дѣти, давитѣйшій его погляды на галицко-рускій просвѣтнѣй и національнѣй справы зъявлялись Русинамъ-народовцямъ вельми прихильными. Теперъ же колишній либеральный „Западникъ“ наблѣжуе ся своими думками подекуды до московскихъ панславистовъ и каже мѣжъ иншимъ, що въ литературныхъ змаганяхъ треба-бъ Украинofilамъ вдоволитись границями льокального „провинциализма“ — се-бѣ то поетичною реставраціею минувшини, популярною літературою и т. п. (стор. 246). Взагалѣ Пыпинъ не проявляє симпатіи до галицкихъ Русиновъ, а то мабуть за-для того, що Галичина сталась „центромъ малорусской народности“. Тому-то по ёго думцѣ галицка интелігенція являє ся трохи-не безглуздою, по-за-якъ она не знае Россію, — не знае російской літературы й вдоволяє ся тими звѣтками про Россію, якихъ она добуває зъ австрійско-нѣмецкихъ газетъ и зъ книжокъ польскихъ. Кретикуви здае ся, що галицкѣй народовцѣ до культурного змаганя Россіяня такъ неприхильнѣй, що й навернутясь не можуть до книжки російской (стор. 243. 251 — 252. 274). — А вже-жъ въ вѣдповѣди на сей закидъ выручивъ мене „Уманецъ“, заявивши, що трохи-чи-не все найкраще зъ Гоголя, Достоевского, Тургенева, Говчарова та иншихъ видатнѣйшихъ писателѣвъ друкуе ся въ галицкихъ виданяхъ (въ „Дѣлѣ“, „Зорѣ“, „Правдѣ“ и и.) въ украинсько-рускихъ перекладахъ. Ба, „Уманецъ“ пытае ся Пыпина, чи Россіяне знають Галичину хочъ-бы таеъ, якъ Галичане

Россіяни? („Зоря“, 1890; стор. 332). Я-жь за-
мѣчаю тутъ, що симъ пытаемъ ачей прига-
давъ „Уманецъ“ Пыпинова колвший его сло-
ва: „*Для русскихъ читателей галицкая совре-
менная исторія и литература известны очень
мало*“ („Вѣстн. Евр.“, 1885 I.; стор. 443). Опро-
че вреткъ може дбзнатись зъ мои исторіи
літературы, що менѣ не чужа російска літе-
ратура, коли я не въ однімъ мѣсци повлывую
ся на творы російскихъ письменниковъ и даю
поглядъ на исторію російской літературы
(перѣдн. I., стор. 127—128; 261—263; II. 1;
стор. 179—182).

Въ цѣлѣй своѣй статьи критикъ займає
супроти мои исторіи руской літературы ста-
новище вороже. Вѣнъ вразивъ ся мабуть тымъ,
що я у „встувѣ“ своего твору вказавъ на
финьско-славянській зачатокъ колишньої Мо-
сквы. Отъ, уже въ самѣмъ початку моего пи-
сання не вподебалось ему теє, що я поваживъ
ся отъ-се заявити: „Літературу свою має той
народъ, у котрого є своя исторія, свѣй пи-
тмый свѣтоглядъ и своя мова. У такого наро-
ду не запропасть ся житье літературне, хо-
ча-бъ вѣнъ и втративъ самостѣйность полі-
тичну, бо живе слово не загине мимо воро-
жихъ змаганъ тыхъ, що принадою „объедине-
вія“ морочать духа слабшихъ, незрячихъ бра-
тѣвъ. „Мова не солово“, каже народне при-
слѣве, „нѣякій вѣтеръ єѣ не вывѣ!“ — Отже
критикъ навязує свою полеміку до сего при-
слѣвья и каже, що саме исторія славянськыхъ
племенъ и въ стародавнѣмъ, и въ новѣйшѣмъ
часѣ вказує на те, що народна мова погибаетъ

зъ самыми народами, або навѣтъ она погибаетъ, хоча фізично народъ еще иснуе (стор. 252). — Супроти сего замѣтки высокоповажаного критика позволяю собѣ заявити, що въ найновѣйшомъ часѣ мѣжь цивилизоваными народами нѣгде не запропастилась мова зъ самымъ народомъ. Вже-жъ въ середньовѣчныхъ часахъ гегемонія нѣмецка не могла до-тла погубити полабскихъ и балтицкихъ Славянъ, коли-то култура ширилась огнемъ и мечемъ. Бо ось Лужичае, що живутъ въ саксоньскихъ и пруськихъ Лужичахъ, творять теперь обломокъ колишнихъ полабскихъ и балтицкихъ Славянъ. И отъ, хоча всѣхъ Лужичанъ числять 130.000 — 140.000, то оба тѣ народцѣ мають окрему свою мову й літературу. Теперь и маленькіе народы, прийшовши до самовѣжи національной, зберегають вѣрно переказы своихъ батькѣвъ и не думаютъ занепасти свои мовы, хоча чужа кормига ихъ сильно бѣе-побиваетъ. Одроче-жъ не знаемо народу, котрый втративъ бы свою мову, хоча живъ бы фізично. Мабуть мавъ критикъ на думцѣ Украинцѣвъ въ Россіи, котрымъ царскій указъ зъ дня 18. (30) мая 1876. р. заборонивъ, хѣснуватись даромъ Божиимъ, мовою. Тѣлько-жъ годить ся се тямити, що й цареви трудно боротись зъ законами природы, щѣ ихъ узнають всѣ права народѣвъ.

Пѣсля сего прелюдіи критикъ пѣдносить противъ мене тяжкѣ завиды зъ-за того, що я поваживъ ся въ пытаняхъ просвѣтно-національныхъ проявити такѣ думки, котрі доси вважають ся „каменемъ претяженія“ найпа-

че для московскихъ панславистовъ. Ось и поглядъ на важнѣйшій закиды Пыпинові:

1. Критикъ дорѣкає менѣ чи-мало, що я поваживъ ся поставити „Русь“ супроти „Москвы“, та що я заявивъ, що предки Славянъ-Москальвъ въ XII. вѣцѣ змѣшались зъ Фіннами. Вбнѣ каже, що цѣлый народъ звавъ ся тѣлько „Русью“, та що льовазьнї назвы (Новгородъ, Суздаль, Москва и б.) уживались для политичного означеня земель въ эпоху вѣддѣльного политичного побуту тыхъ земель (стор. 254—255). — На те вѣдповѣдаю, що имя „Русь“ для означеня всѣхъ племенъ сѣверо-славянства було тѣлько династично-державною назвою, по-за-якѣ рускї князѣ начальникомъ своего роду вважали Володимира В., великого князя Кїевского. Вже-жъ всякому тямущому историкови звѣстно, що колишнї славянскї племена въ нынѣшнѣй полуднево-заходнѣй Россїи вѣдъ вѣку IX., а жителѣ нынѣшней Волини й Галичины вѣдъ вѣку XI. звались „Русью“, се-бѣ то „Русинами“, мѣжъ-тымъ коли племена землѣ Ростовской и Суздальской вразѣ зъ Радимичами й Вятичами вѣдъ вѣку XV. назвою „Москва“ вызначувались¹⁾. Вѣдтакъ каже Костомарѣвъ, що въ XV. вѣцѣ въ нынѣшнѣй Россїи утворились чотыри вѣддѣлы сѣверо-славянства: Новгородъ, Москва, Литва й Русь, та що по упадку Новгорода збстались три вѣддѣлы: Москва,

¹⁾ Костомарѣвъ, „Историческія монографїи и изслѣдованїя“. Томъ I., стр. 59—60.

Литва й Русь¹⁾. Тая окремішність Руси відь Москви була звісна Европѣ въ XVI. и XVII. вѣцѣ. И такъ ученый Адамъ Богоричъ у своѣй словѣньскѣй граматичѣ, выдавѣй 1584. р. въ Віттенбергѣ, уважававъ мову руску окремою відь московскою, вычисляючи ось-якіи славянскіи язъки (linguae): moshovitica, rutenica, polonica, boemica et lusatica, dalmatica et croatica. Рускій же грамотѣй Інновентій Гізель пише у своѣмъ лѣтописнѣмъ творѣ „Синодѣскъ“ (Кієвъ, 1674), що до народа сарматского належать: Москва, Русь, Поляка, Литва, Пруси и и. (глава 8). Годить ся-жь тутъ додати, що сей творѣ Гізеля трохи-не сто лѣтъ бувъ учебникомъ въ царствѣ московскѣмъ. Опроче самъ Пыпинъ писавъ ось-що въ „Исторіи славянскихъ литературъ“: „При самомъ возсоединеніи (1654 г.) Южноруссы... чувствовали себя особымъ народомъ отъ Москвичей“ (стор. 313).

Вѣдтакъ и сегодня не відкливаю того высказу, що предки Славянъ-Москальвѣ въ XII. вѣцѣ змѣшались зъ Фіннами. Вже-жь самъ Пыпинъ писавъ давнѣйше (1879) се, що слѣдує: „Въ сѣверной долѣ русскаго народа еще въ старомъ періодѣ началось поглощеніе финскихъ племенъ въ нынѣшней средней Россіи“ („Исторія слав. лѣт.“, стор. 305). Отже самъ критикъ говорить про змѣшанье Славянъ зъ Фіннами, дарма, що въ теперѣшнѣмъ своѣмъ писаню высказує про се зовсѣмъ противну думку. Се бо заявляє вѣнъ, що рускіи вольоністы

¹⁾ ibid., стор. 60.

выпирали Фінно́въ изъ ихъ мѣсъ, що вѣдтакъ фінскій племена геть уступались, або й просто вымирала (стор. 256—257).

Що Москаль або Великоруссы суть народомъ мѣшавымъ, доказувавъ Костомарѣвъ пршучи, що славянскій колюністы змѣшались зъ туземцями сѣдно-фінского племена, и що зъ таков мѣшанины утворивъ ся великорусскій народъ¹⁾. Мѣжь иншими й одинъ ученый Нѣмецъ писавъ въ сѣй справѣ ось що: „Die Moskowiter oder Gross-Russen sind ein Mischvolk mit vorwiegend finnischer Basis und starkem slawischen Zusatz, dessen Gewicht durch den Sieg seiner Sprache über die ursprünglich finnische ganz wesentlich verstärkt wird“²⁾.

А. Пыпинъ каже вѣдтакъ, що мои замѣтки про се пытанье хитають ся мѣжь теорію Духиньского и бажають, зберегти тѣнь историчной критики (стор. 256). Я-жь признаю ся, що я дося зовсѣмъ не читавъ внижки Ф. Г. Духиньского и. з.: „Zasady dziejów Polski i innych krajów słowiańskich“, де сей польскій письменникъ розвивае свою теорію про „туранскій“ зачатокъ „Москальвъ“. Опроче самъ критикъ каже, що я „великодушно захищаю русскихъ отъ Духинскаго“, та що м. ини словами „Духинскій опровергается“ (стор. 256).

Що закандъ про Духавщину ё зовсѣмъ

1) *ibid.*, стор. 18.

2) Dr. A. Petermann, „Mittheilungen aus Justus Perthes' geographischer Anstalt...“ Gotha, 1878. 24. Band, S. 329.

несправедливый, запримѣтивъ и „Уманецъ“, написавши въ сѣй справѣ ось-що: „Пыпинъ скрѣзь вбачае Духинщину, але доволѣ здати ся навѣтъ на тѣ выписки зъ исторія Ом. Огоновского, якѣ самъ Пыпинъ мѣсяцами наводитъ, щобъ бачити, якъ несправедливо вѣнъ докоряе тѣю Духинщиною и не одного Ом. Огоновского, а навѣтъ цѣлу партію, заступникомъ котрой вѣнъ вважае Ом. Огоновского“... („Зоря“, стор. 333).

Заявивши, що Духиньскій много оброекдує ся, важе Пыпинъ дальше, що въ мовѣмъ писаню вѣстає ще ось-се неясно: 1. Якъ могли причислитись нѣкъ Москвѣ племена XII. вѣку, кола Москва приходить до свого значѣня ажъ въ XV. вѣцѣ, по-за-якъ она въ кѣнци XII. вѣку була тѣлько малесевькимъ селомъ, ледве звѣстнымъ по имени? — 2. Якимъ способомъ вѣдбувалася въ тѣ давнѣ вѣки славянська колонизація земель нынѣшньої Москвы? (стор. 256). — На сѣ два пытаня вѣдповѣдаю ось-що: 1. Я нѣгде не сказавъ, що въ XII. вѣцѣ причислялись славянскій племена нѣкъ Москвѣ. Я запримѣтивъ тѣлько, що „Москвою назывались тѣ славянскій племена пѣвнѣчной Россіи, котрѣ осѣли були по-мѣжъ Фіннами.“ Вѣдтакъ до сихъ слѣвъ додавъ я ось-якѣ: „Тѣлько-жь не годить ся думати, мабутъ-то Россіяне не суть Славянами, тому-що ихъ предки въ вѣцѣ XII. змѣшались зъ племенемъ фіньскимъ“ (стор. IX—X). — 2. Про се, якимъ способомъ вѣдбувалася въ тѣ давнѣ вѣки славянська колонизація земель нынѣшньої Москвы, можна подекуды дѣзнатись, прочитавши одѣтне мѣс-

це въ статьи Костомарова: „Мысли о федеративномъ началѣ древней Руси“¹⁾. Опроче нынѣ трудно дати на се пытанье воевсѣмъ вдоволяющей вѣдповѣди, тому-що пѣвнѣчнѣи стороны теперѣшней Россіи, де вѣдбувалася тая колько-нѣзіація, для дослѣдствъ нашихъ лѣтописцевъ были землею недоступною.

2. Критикъ не може такожь погодитесь зъ отъ-сими моими словами: „Вже-жь нашъ нарѣдъ тому не виненъ, що царѣ московскій перенесли назву „Русь“ на свою державу, та що наша батькѣвщина лишялася свого питомого имени. Поки-що слово „Украина“ заступае у нашихъ народвцевъ втрату свого названя“... (стор. VIII). Сѣ мои слова критикъ называе „странностями, удивительными для русскаго читателя“ (стор. 254) — Я-жь не сказавъ нѣчого нового й чудного, коли примѣтивъ, що царѣ московскій перенесли назву „Русь“ („Россія“)²⁾ на свою державу. Та-жь самъ критикъ писавъ про сю справу ось що: „Когда стало совершаться московское объединеніе, на него по давней привычкѣ перенесено было имя, распространенное Кіевскимъ объединеніемъ“ — се-бѣ-то имя Русь або Россія („Исторія слав. лит.“, стор. 314). Ба, вѣнъ самъ потакувавъ, що наша

¹⁾ „Историческія монографіи и изслѣдованія“, I, стор. 17—18.

²⁾ Звѣстно, що грамотѣй-чужинцѣ въ першій половинѣ XV. вѣку назвали Русь „Россією“ вѣдъ грецкаго слова Ρῶς, Ρωσία. Тогдѣ то й замѣсть „рускій“ писано „росскій“ або „россійскій“.

батькѣвщина лишилась своего питомого имени. Се бо у своѣй „Исторія славянскихъ литературъ“ навѣвъ вѣнъ отъ-сѣ слова Костомарова: „Тогда южно-русскаго народъ остался какъ бы безъ названія.... У южнорусскаго народа было какъ будто похищено его прозвище“... (стор. 314). — Такъ отже нескъзавъ я нѣвяхъ „странностей, удивительныхъ для русскаго читателя“, коли самъ вритякъ про тебъ пытанье бувъ давнѣйше тѣи самой думки, щѣ еѣ я проявивъ у своѣмъ писаню.

3. Критикъ важе (стор. 255), щѣ я „не удостоилъ познакомить ся съ исторіей русскаго литературнаго языка“, коли я ось-щѣ написавъ: „Щѣ де языка російскаго належить за-мѣтити, щѣ вѣнъ вытворивъ ся зъ нарѣчія московскаго. Въ вѣцѣ XVIII. пѣддержувалась тая нова мова богатствомъ языка церковно-славянскаго; доперва въ вѣцѣ XIX. російскіи писателѣ звернули свою увагу на деякіи нарѣчія Россіи пѣвѣчнои. Коли-жь въ нашихъ часахъ московскимъ панславистамъ забяглось накинута вѣмъ Славянамъ російскій языкъ яко літературный, то збогачено его особливо лексикальнымъ апаратомъ языка руско-украинскаго, а подекуды й словами другихъ языковъ славянскихъ“ (стор. X. примѣт.). — Навѣвшіи сѣ мои слова, пытае ся мене вритякъ, де то все тебъ найшовъ я въ исторіи „русскаго народнаго и литературнаго языка“? — На се пытанье вѣдповѣдаю ось-щѣ: Щѣ літературный языкъ російскій вытворивъ ся зъ нарѣчія московскаго, в рѣчъ звѣстна всякому фільологову славянскому.

По-за-якъ звукова система в неначе душею мовы, а фонетика московского нарѣчія стала головною приметою літературного языка російского, то й всякому тямущому чоловікови ясно, що сей літературный языкъ у своему засновку в московскимъ. Вже-жь самъ Антоній Петрушевичъ, ученый прилошанинъ у Львовѣ, що в противникомъ галицко-руськихъ народовцѣвъ, писавъ про се пытанье ось-що: „Нынѣшній такъ званый літературный или книжный русскій языкъ возникъ въ новѣйшее время съ принятіемъ грамматическихъ формъ московского нарѣчія, яко государственного нарѣчія, съ помощію прочихъ русскихъ нарѣчій“¹⁾. Опроче стою й теперь при моѣмъ высказѣ, що въ вѣцѣ XVIII. нова мова російска піддержувалась богатствомъ языка церковно-славянського, та що въ вѣцѣ XIX. російскій писатель звернули свою увагу на деякі нарѣчія північної Россіи. Ся моя думка опирає ся на фактахъ исторично-літературныхъ, и ні одинъ письменникъ-публицистъ не здумѣ опровернути правды, що основує ся на генетичномъ розвою літературного языка російского.

4. Критикъ заявляє (стор. 258), що я збравъ бережливо высказы філологівъ, якъ Миклошича, Малиновского, Лавровского, Даля и др. про самостійність малорусского языка, та що я забувъ тільки се додати, що новѣйші дослѣды не менше компетентныхъ філологівъ.

¹⁾ „Литературный Сборникъ“ издаваемый галицко-рускою Матицею. Львовъ, 1886, стор. 15—16.

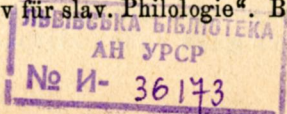
гѣвъ (прим. Ягіча и Потєбнѣ) вказують на одинъ корѣнь двохъ головныхъ нарѣчій „*русского языка*“. — На сей завидъ вѣдповѣдаю навпередъ, що критикъ высказавъ свои слова не зовсѣмъ ясно, заявивши, що два головнѣ нарѣчія „*русского языка*“ вказують на одинъ корѣнь. Помивувши тутъ тєе пытанье, чи языки малорускѣй и великорускѣй вѣдносять ся до одного прарусского языка, чи нѣ, замѣчаемо, що критикъ не доповѣвъ сего. що було въ него на думцѣ — се-бѣ-то вѣнъ не доповѣвъ, що вѣнъ одно зъ тыхъ нарѣчій — нарѣчїе великоруске — вважає справдѣшнимъ языкомъ, та що вѣнъ нарѣчїе малоруске пѣдчиняє пѣдъ языкъ великорускѣй. — Дальше звертаю увагу критика на се, що вѣнъ забувъ про „Журналъ министерства народнаго просвѣщенїя“ (1859, Нр. 6), на котрый я такожь поєлкую ся. Въ тѣмъ-то Журналѣ надруковано статью, въ котрой языкъ малорускѣй названо самоєтѣйнымъ. Вѣдтакъ дивую ся, чому Пыпинъ наводить тутъ Потєбню и Ягіча мѣжь противниками самоєтѣйности руско-украиньского языка, коли вѣнъ у своѣй „Исторїи славянскихъ литературъ“ поставивъ обохъ сихъ ученыхъ мужѣвъ побѣчь Миклошича (стор. 311). Правда, що вѣнъ у своѣй критцѣ каже, мабуть-то бѣ Потєбня и Ягічъ вказували на одинъ корѣнь двохъ головныхъ нарѣчій „*русского языка*“. Але вѣнъ закрывъ тутъ євѣмїчню фразою отъ-єю думку, що, мовлявъ, оба єй мужѣ, не признають самоєтѣйности малорусского языка. Отже я позволяю собѣ приглати высокоповажаному моему критикови, що Ягічъ,

на котрого вѣнъ поеликувавъ ся у своѣй „Исторія славянскихъ литературъ“, про малорускій языкъ отъ-се сказавъ :

„Gross- und Kleinrussisch sind zwei Dialecte des Russischen, — und wäre nicht im Laufe des Mittelalters die staatliche Macht aus Kiev nach Moskau übersiedelt, hätte Kiev statt Moskau die russische Nation zu einem grossen Ganzen vereinigen können, so würde heutzutage das Grossrussische im ähnlichen Verhältnisse zum Kleinrussischen sich befinden, wie es factisch umgekehrt der Fall ist. Und doch ist das Kleinrussische in Oesterreich zu einer Schriftsprache erhoben worden, so dass dasselbe Kleinrussisch, welches in Russland als Dialect gilt, in Oesterreich eine selbständige Sprache genannt wird.“¹⁾ — Изъ сихъ слѣвъ видно, що профессоръ Ягичъ малоруску мову вважає самостійнимъ языкомъ, такъ якъ и великоруску. Хоча-жъ вѣнъ говорить про (пра)русскій языкъ, изъ котрого, мовлявъ, обѣ тѣ мовы видѣлились, то нема сумнѣву, що вѣнъ руско-украиньскому языкови рѣвнорядне становище побѣчь російского визначує.

А вже-жъ про правыкъ рускій можна-бъ тутъ запримѣтити, що мамо поважной студіи П. Житецкого („Очеркъ звуковой исторія малорусскаго нарѣчія“, стор. 34—39) пытанье се доси не выяснено, якъ слѣдъ. По мовѣ думцѣ не було языка прарусского такого, зъ котрого видѣляли-бъ ся оба нарѣчія, мало-

¹⁾ „Archiv für slav. Philologie“. Berlin, 1876. I. B., S. 508.

руске и великоруске. Була лишь тая мова, котра опёсла стала зватись рускою, южно-рускою або малорускою. Мова бо (мало)руска въ розвою фонольогичнѣмъ, особливо-жь въ системѣ самозвукѣвъ *a, e, ъ*, замѣняючихъ ся у звукѣ *i* (вѣль, лѣдъ, лѣсь), вѣдбула такій довговѣчній метаморфозы, що зачатокъ еи супротивъ мовы великорускои може вважатись прастарымъ. Думаю отже, що тымъ прарускимъ языкомъ е мова южноруска, та що изъ неи пѣдъ впливомъ чужимъ видѣлились опёсла нарѣчія пѣвнѣчнои Россіи. Се справдѣ тѣлько гипотеза, але чей колѣсь она явить ся выправданою. А вже-жь годъ заперечити, що звукова сторона нарѣчія московского вытворилась на основѣ фонетикн ляцкои, котрою хѣснувались два ляцкѣи племена, Радимичѣ и Вячичѣ, шѣ сидѣли въ нынѣшній пѣвнѣчній Россіи при рѣцѣ Оцѣ.

Б. А. Пыпинови не вподобалось се, що я вѣддѣльнѣсть малоруского языка и литературы порѣвнавъ зъ вѣддѣльнѣстью шведского языка вѣдъ нѣмецкого, або французского вѣдъ испаньского и италіаньского. Вѣнъ пише въ сѣй справѣ (стор. 259), будь то я не подумавъ одного: що, прѣмѣромъ, Французы, Италіанцѣ и Испанцѣ нѣколи не були однимъ народомъ, нѣколи не творили одного государства зъ одною загальною литературою, а навѣшии зъ самого першого появленія въ исторіи були народами вѣддѣльными политично и этнографично, — мѣжь-тымъ коли полудневна и пѣвнѣчна Русь творили колѣсь одно племя и одно государство и мали одинъ литературный языкъ.

— На сей завидь вѣдповѣдаю ось-що: Высокоповажанный мѡй критикъ при великѡй своѡй учености в все тави партійнымъ судьею вѣ моѡй справѣ. Вже-жь вѡнъ забувѣ на те, що примѣромъ Португальцѣ й Испанцѣ, Данцѣ й Шведове мають свою окрему, самостѡйну мову й лѡтературу, хочь одна й друга група тыхъ народѡвъ якѡсь часѣ творила одну державу полѡтичну. Звѣстно бѡ, що Португалѡя була сполучена зъ Испанѡю вѣ р. 1581—1640, та що Данѡя зѡ Швецѡю и Норвегѡю творила вѣ р. 1397—1523 одну полѡтичну цѣлѡсть. Коли-жь Португальцѣ й Испанцѣ, належачѡ до одного романьского племена, а Данцѣ й Шведове, причисляючѡ ся до одного германьского племена, мають свои окремиѡ язьики й лѡтературы, то чей же вѡльно Русинамъ-Украинцямъ користуватись своимъ язьикомъ и лѡтературою, яко старшому народови супроти молодшого брата Великорусса, котрий свою культуру принявѣ зъ Кѡева й вѣ загаль зъ Руси полудневои. Нехай высокоповажанный критикъ не забуває слѡвѣ професора Ягѡча, на котрий давнѡйше вѡнъ самъ поклякувавѣ ся, що росѡйска мова була-бѣ доси нарѣчѡмъ супроти язьика руско-украиньского, наколи-бѣ вѣ вѣ-кахъ середнихъ не перенесено державнои власти зъ Кѡева до Москвы.

Вѡдтакъ пригадую мѡєму критикови, що вѡнъ самъ до р. 1890. вѡгде не писавѣ, ма-буть-то-бѣ Малоруссы й Великоруссы творили одно племя. Противно вѡнъ доказувавѣ не вѣ одиѡмъ своимъ письмѣ, що руско-украиньска народнѡсть вѡдрѡзнаѣ ся вѡдѣ великорускои

або російської самостійними своїми прикметами вѣдъ поконтъ-вѣку. ¹⁾

Що же тыкає ся зъкиду, що на Руси-Украинѣ нема услѣвья державности (*государственного союза*), то вѣ вѣдповѣди выпередивъ мене „Уманецъ“ („Зоря“, 1890, стор. 333), котрый вказавъ на теб, що польске письменство теперь розвиває ся и дужчає, дарма, що Польки давно вже стратили державнѣсть. Вѣд-такъ примѣчає „Уманецъ“, що кажучи про державнѣсть, не слѣдъ забувати про Галичину, де умова самостѣйного розвитку письменства зъ-де-ббольша вже встнує..

Годъ-жь поминути тутъ еще сєи замѣтки Пыпина, мабуть-то унѣя, щѣ доси панує вѣ галицѣй Руси, не належить до поконтъвѣчныхъ принципѣвъ рускои народности (стор. 259). Читаючи сю замѣтку, гадавъ бы хто, що єѣ пѣднѣсь прихильникъ московского панславѣзма, добачаючѣй вѣ православѣю й самодержавѣю основнѣй прикметы російского государства, ба й всего Славянства. А вже-жь звѣстно, що Чехи и Кроаты вѣрно зберегають просвѣтно-національнѣй святощѣ славянсьєй, хоча придержують ся католицызма. Щѣ же й унѣяты можуть вѣрно служити просвѣтнѣмъ интересамъ Руси-Украины, доказує дружна звязъ мѣжь письменниками галицко-рускими а украинськими.

¹⁾ Порѣвнай найпаче статью Пыпина: „Обзоръ малорусской этнографѣи“ („Вѣстникъ Европы“, 1885, томъ IV.. стор. 744—780; томъ V., стор. 325—350; 777—804; томъ VI., стор. 351—387; 778—817).

6. Въ вѣнці свои полеміки въ моїмъ літературнымъ поглядамъ, якій я проявивъ у „вступѣ“ до исторіи літературы, каже критикъ на-вмаєя, що статистичні цифри „о великорусскомъ и южно русскомъ племени“ взявъ я зъ польскихъ и нѣмецкихъ жерель (стор. 261). По его думцѣ начисливъ я за-багато Русинѣвъ-Украинцѣвъ (звышь 21 мілліона) та й самохѣтъ аннексувавъ ще й Бѣлоруссѣвъ до Украинцѣвъ, мѣжъ-тымъ воле подавъ я за-мале число Великоруссѣвъ (34,389.871). — На сей закидъ вѣдповѣдаю, що жереломъ польскимъ¹⁾ хѣснувавъ ся я тѣлько въ поданю числа галицкихъ Русинѣвъ. Про число-жь Украинцѣвъ въ европейской Россіи довѣдавъ ся я не тѣлько зъ нѣмецкихъ жерель, але й зъ російскихъ, офіціальныхъ датъ центрального статистичного комітету, — а пѣсля сихъ датъ число Украинцѣвъ въ Россіи (крѣмъ Бѣлоруссѣвъ) сягає далеко по-за 18 мілліонѣвъ²⁾. Опроче самъ А. Пыпинъ каже у своѣй „Исторіи славянскихъ літературъ“, що деякі новѣйші статистики подають загальну цифру Русинѣвъ-Украинцѣвъ на 20 мілліонѣвъ (стор. 17). Коли-жь вѣнъ самъ заявивъ, що цифра всего „русского“ племени въ Россіи простягає ся до 57,900.000, то выходило-бъ въз сего численя, що вѣхъ Великоруссѣвъ є 37,900.000. Въ такѣмъ разѣ диференція мѣжъ моєю датою а

1) „Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, wydane przez krajowe biuro statystyczne pod redakcyą Dr. Tad. Pilata“. Roczn. VI., Zeszyt 2. Lwów, 1881. — 2) „Дѣло“, 1883., ч. 121.

цифрою Пыпина выносила-бъ только 3,510.129. Водтакъ заявляю, що аннексія Бѣлоруссѣвъ не е моимъ дѣломъ. Зъединяе вхъ зъ Русинами-Украинцями багато спѣльныхъ приметъ культурныхъ. Въ мовѣ бѣлоруссѣй добавчаемо той-самый матеріалъ лексикальный, щѣ ѣ въ мовѣ руско-украинскѣй, а водтакъ граматика, крѣмъ фовольогіи, въ обохъ сихъ мовахъ е трохи-не та сама. А вже-жъ принадлежность бѣлорусского нарѣчія до языка руско-украинского доказуе особливо поезія простонародна, котра проявляє той-же свѣтоглядъ у Бѣлоруссѣвъ и Украинцѣвъ, нез-за чого Житецкій заявевъ, що мѣжь пѣснями бѣлорусскими щонайменше $\frac{4}{5}$ частей мають зачатокъ украинскій¹⁾. А щѣ а въ сѣй справѣ не высказавъ думки девовижной, доказуе повага Миклошича, котрый у своѣй порѣвнуючѣй граматичѣ славянскихъ языкѣвъ (зъ р. 1875, 1876 и 1879) уважае мову бѣлоруску нарѣчіемъ языка малорусского.

7. Дивнымъ дивомъ закидуе менѣ мѣй критичъ, щѣ я факты стародавней рускои літературы збираю только въ Руси полудневѣй, та щѣ я про-те літературу пѣвнѣчней Руси пропускаю, якъ неналежачу до моего предмету (стор. 261). — Вже-жъ сей закидъ мѣгъ критичъ залишити зъ поглядомъ на теб, щѣ вѣнъ самъ у своѣй „Исторіи славянскихъ літературъ“, нешучи розвѣдку про „Южноруссѣвъ“, пропустивъ зовсѣмъ літературу пѣвнѣч-

¹⁾ „Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія“. Кіевъ, 1876, стор. 214.

нои Россіи. Теперъ же дивує ся вѣнъ, що я видѣливъ спеціально южно рускїи элементы изъ загальнаго звязку исторїи й письменности того давнаго періода, котрый не бувъ тѣлькo южно-русскимъ. Ба, вѣнъ каже, що Русь удѣльнаго періода була зъединена не тѣлько вѣрою, династією и загальнимъ племѣннымъ инстинктомъ, але й одною письменностию (стор. 263). Языкъ же сей письменности, по словамъ Пыпина, не бувъ народный, а церковно-славянскій, зъ-легка змодифікованый впливами народнои рѣчи (стор. 264). — Супроти всего того категоричнаго высказу А. Пыпина позволяю собѣ его запытатись, чому-то вѣнъ въ „Исторїя слав. лит.“ (стор. 325) ось-що написавъ: *„Языкъ южнорусскій въ этомъ (I.) періодѣ уже является въ письмѣ съ тѣми особенностями, какія отличаютъ его отъ западнаго (българускаго) и сѣвернаго (великорусскаго)?“* Являеться же способомъ мѣгъ теперъ критикъ писати, що Русь удѣльнаго періода була зъединена одною письменностию? Хоча бо письменники першого періода намагали списувати свои творы въ языкѣ церковно-славянскѣмъ, то въ полудневнѣй Руси оживлялась ся мертвота подеуды мовою „Южнорусскаго“, мѣжь-тымъ коли въ пѣвнѣчнѣй Суздальщинѣ языкъ церковный прикметами пѣвнѣчныхъ нарѣчій закрушувано. Коли-жь самъ критикъ каже, що языкъ книгъ бувъ церковный — чужій (стор. 264), то годѣ зрозумѣти, якъ мѣгъ простый людъ по-малу до него привыкати, и якъ література церковна могла ставатись літературою популярною (стор. 265). Мы гадаємо, що въ

перших вѣвахъ послѣ принята христiянства неграмотнымъ людямъ языкъ церковный бувъ зовсѣмъ чужій. Если теперь, въ вѣнци XIX. вѣку, церковна література для простого руского чоловіка не є популярною, то въ вѣвахъ XI—XIII. она була на Руси справдѣшною „мертвечиною“ мимо всякихъ протестѣвъ Пыпина, котрый церковнѣй літературѣ приписує теперь великій культурный впливъ на массы народа, дарма, що вѣнъ давиѣше голосивъ свѣтови сю правду, що церковный характеръ літературы вытворює єи недостачу, — презирство до народной жизни („Исторiя слав. литер.“, стор. 60).

8. Въ дальшѣй критикѣ Пыпинъ находить камѣнь „преткновенiя“ въ отъ-сихъ моихъ словахъ: „До Ивана Котляревского література письменна не була народною, тому-що розвѣй єи спиняли три елементы: навпередъ церковно-славянська византiйщина, вѣдтакъ культура польска зъ середньовѣчною наукою схоластичною, а наконецъ пресвѣтна кормига царства московского“. Критикъ каже вѣдтакъ, що по моѣй думкѣ исторiя малорусской літературы до Котляревского становить ся мовь-то злишньою, тому, що єи неначе-бъ и не було (стор. 265). — Але-жь критикъ не доглянувъ мабуть того, що я про се пытање трохи низше (стор. 4) писавъ. Осъ и мои слова: „Все-жь таки й въ попереднихъ добахъ исторiи літературы руской добачаемо денекуды здоровѣ зерна, посѣявѣ въ рѣдну ниву; тѣлько-жь, пѣгде правды дѣти, въ тяжѣомъ лихолѣткѣ народнѣмъ не одно зерно заснѣтилось у своѣмъ за-

родѣ. Про-те такожь давнѣйшія творы письменнїи мусять увойти въ оглядъ исторїи литературы рускои; всякїи бо важнѣйшіи памятники нашей бувальщины суть намъ дорогою спадщиною колишвѣи Русн. А трохи выше сказавъ я ось-що (стор. 3): „Письменнви рускїи до Ивана Котляревского въ бѣльшѣи части не добзчали житя народнаго, то-жь ихъ творы являють ся переважео наслѣдуваньемъ взбрѣвѣвъ византїйскихъ, не маючихъ вѣчого схожого зъ живою словесностию народною. Лише деневуды крѣвъ завѣсу церковщины проглядають дѣти рускои невѣки, проявляють ся творы великои ваги, що списанїи були на основѣ свѣтогляду своего питомого, примѣромъ „Слово о полку Игоревѣмъ“ (стор. 3)...“ Сїи мои слова критикъ накручуе на свѣй мадъ и важе, що я цѣню тѣлько „Слово о полку Игоревѣмъ“ и народну поезїю, та що все проче представляе ся менѣ „ненужнымъ хламомъ (смѣтьемъ), который понапрасну загромождалъ старую письменность“ (стор. 266). И пытаю ся я ученого публициста Пылина, чи годить ся, пѣдсувати менѣ таку думку, котрой я нѣгде не высказавъ? Чи годить ся вѣдтавъ казати, що у мене „отсутствїе правильного историческаго пониманїя вопїюще?“

9. Ажь ось выстрѣлюе критикъ до мене набоемъ найтяжшого калїбру, намагаючи розмѣджити до-гла мене зъ моею „особою“ исторїєю рускои литературы. Щобы мене „посрамити“, цитуе вѣнъ отъ-сю частинку зъ мои книжки: „Вѣдъ того часу, якъ Володимиръ Великїи, охрестивши Русь, засновавъ

въ Кіевѣ перші школы для науки языка церковно-славянського, ажъ до зруйнованя Сѣчи запорожской, майже нѣ-однѣнь володарь не думавъ просвѣтити Русь рѣднимъ словомъ и наукою питомою, майже нѣ-однѣнь грамотѣй не писавъ нѣчого такого, щѣ могло бы просвѣтити незрячихъ братѣвъ. Тому-то склалось таке диво, щѣ люде письменнѣ жили вѣдсторонѣ вѣдѣ простого люду, не дбаючи про его просвѣту, а списуючи переважно въ мовѣ мертвѣй такѣ творѣ, щѣ вѣдѣ нихъ вѣяло холодомъ на мелоду владчу рѣдного народу. Коли-жь володарѣ, архіереѣ и книжники станули сторчавомъ супротивъ культурныхъ змаганъ люду неграмотного, то література письменна вѣдѣвкромилась вѣдѣ устныхъ переказѣвъ простонародныхъ. Такъ отже тая література явилась въ бѣльшѣй части мертвою, бо не оживлялась мовою живою, котрою говорила вся южна Русь. Про-те окремо вѣдѣ тако-го нерозумного почину вченихъ грамотѣвъвъ проявлялось саморѣдне просвѣтне змаганъ люду неписьменного. И тѣ-то книжниками занашенѣй незрячѣй смерды, козаци и въ загалѣ хлѣборобы вытворили собѣ словеснѣсть свою, щѣ жыла въ устахъ люду довгѣ вѣки. Книжники списували збѣрники, слова, посланія та инші рѣчи нязямъ, іерархін и панашъ на потѣху, а неграмотнѣй людѣ сѣввавъ собѣ колядки, пѣснѣ та думы й розказувавъ собѣ давнѣй казки, зберегаючи въ тыхъ творакъ переказъ своихъ дѣдѣвъ.... Справдѣ, давне диво! всякѣй книжники, щѣ до недавного часу не хотѣли зблизитись до простого люду, щѣ въ

гордости своїй не хотѣли его нічого вчити, приходять теперъ смирно до незрячихъ своихъ братѣвъ и переймають запопадливо саморѣдну ихъ просвѣту, — письменніи люде вдутъ мѣжь людъ неписьменний, учитись вѣдъ него поезіи, філософіи, етнографіи“ (стор. 1—2).

Навѣвши тѣ мѣсяця зъ моеи исторіи літературы, критикъ покликає зъ емпазою: *„Рѣдко можно встрѣтити въ исторіяхъ літературы такую путаницу фактовъ и понятій!“* (стор. 267). — А вже-жъ я докажу моему критикови, що таку саму *„путаницу фактовъ и понятій“* проявивъ вѣвъ самъ у попереднихъ своихъ письмахъ. Поки-що позволю собѣ, сказати ему, що ось-теє мое писанье чи-мало подобалось професору Харківського університета, Сумцову, котрый оцѣняючи мою исторію літературы рускои зъ поглядомъ на тѣ мои *„попередніи замѣтки“* ось-що заявивъ: *„Въ краткомъ, но ясномъ и живомъ предисловіи авторъ опредѣляетъ общій ходъ развитія южно-русской литературы, отношеніе книжной письменности къ безыскусственной народной поезіи.“* (*„Кіевская Старина“*, XVII. 1887; стр. 347.).

Напередъ пригадую критикови, що вѣвъ давнѣйше не бравъ въ оборону тыхъ церковныхъ письменникѣвъ, котрі наслѣдували византійскій взѣрць. Давнѣйше писавъ вѣвъ, що славянська письменность дѣстала вѣдъ Византіи тѣлько церковныхъ читачѣвъ, церковныхъ стилістѣвъ, але не одержала зъ вѣдтамъ ніякихъ науковихъ вѣдомостей. (*„Исторія слав. литер.“* 60). Тому то, по словамъ Пыпина, *„византійское образованіе принесло восточному Славянству ма-*

ло пользы“ — бо „изъ византійской культуры Славяне вынесли довольно бѣдное количество отрывочныхъ византійскихъ знаній, наполнявшее потомъ „хронографы“, „азбуковники“, „сборники“ и т. п. Преобладающимъ характеромъ образованія была исключительная церковность; литература была по большей части повтореніемъ и подражаніемъ византійской, — только одна летопись была самостоятельнымъ литературнымъ направленіемъ. Литература поэтическая, такъ обильно розвившаяся въ западномъ Славянствѣ при всемъ его латинствѣ, здѣсь, за единствен-нымъ почти исключеніемъ Слова о полку Иго-ревѣ, совершенно молчала.... Народный инстинктъ не нашелъ въ церковной письменности никакой опоры для своего, болѣе широкаго развитія“ (ibid. стор. 44—45).

Вже изъ сихъ цитатѣвъ, взятыхъ изъ твору Пыпина, можна дѣзнатись, що я про церковність літератури въ давній добѣ нашої письменности и про вѣдносина тои церковности до поезіи протонародной проявивъ тѣ самі думки, якѣ высказавъ мѣй критикъ у своѣй „Исторія славянскихъ литературъ“. Хіба-жъ се в „путаница фактовъ и понятій“? Чи-жъ давна наша література не явилась въ бѣльшій части мертвою? Чи-жъ тѣ книги, писані церковщиною, могли бути зрозумѣлі простому народови, якъ се критикъ запримѣчає? Та-жъ давнѣйше писавъ Пыпинъ, що „(церковный) языкъ книги съ вѣками становился непонятенъ для массы!“ („Вѣст. Евр.“, 1875., XI., стр. 687). Теперь поклякує ся бнѣ на Патерикъ печерскій, котрый по его думцѣ бувъ „дѣломъ не

однихъ книжниковъ, а также и народно́й массы“ (стор. 267). Але-жь таке авторство народно́й массы е лишъ *pium desiderium* високоповажа-ного критика. Тому-то стою я при сво́й дум-цѣ, котру я въ сѣй справѣ высказавъ ось-якъ: „Заходами черцѣвъ ставъ Патерияъ печерскій звѣстнымъ и людови неграмотному; се-жь вдѣялось мабутъ семъ способомъ, що черцѣ розказували одѣвтнїй лѣгенды въ мовѣ зрозу-мѣлѣй“... („Ист. літ. рус.“ I., 27).

Вѣдтаеъ вѣдквдую инсануацію критика, мовѣ бы я назвавъ руску лѣтописъ дѣломъ „неразумнымъ“ або й „книжною мертвечиною“. Я бо сказавъ зовсѣмъ выразно, що давна наша література явилась въ бѣльшѣй части мертвою, — що творы письменникѣвъ до Ивана Котляревского являють ся переважно на-слѣдуваньемъ вѣрцѣвъ византїйскихъ (стор. 3). А про рускї лѣтописи першого періоду сва-завъ я ось-що: „Лѣтописъ Несторова и Кївска писанї въ тогдѣшнѣмъ книжнѣмъ, се-бѣ-то въ церковно-славянскѣмъ языкѣ, премѣшанѣмъ вѣ словами, формами и конструеціями (мало)-рускими. Лѣтописцѣ нашї жили мѣжь наро-домъ, тому-то годѣ було имъ вѣдвернутисъ вѣдъ животворного духа мовы рускои“ (стор. 56). — Вже въ сего можѣ дѣзнатисъ, що я въ стародавнѣй нашѣй літературѣ не всюды доба-чавъ „мертвечину“. Що же я стародавнѣй лі-тературѣ приписувавъ якусь живучѣсть, дока-зують отъ-сї мои слова: „Вже-жь ученї черцѣ не могли мовѣ живѣй визначити приставовища побѣчь сильного змаганя языка церковного; бѣльше прихильными для тои мовы були гра-

мотівъ свѣтскій. Изъ-за того давнѣйшій памятникъ „Правда русьская“ е важнѣйшимъ жереломъ для вѣученя языка старорусского, вѣжъ лѣтописъ Несторова й Кіітвска“ (стор. 56). — Чи се правда отже, що я по словамъ критика въ стародавнѣй літературѣ цѣню тѣлько „Слово о полку Игоревѣмъ“?

Коли-жъ критикъ не мѣгъ заперечити се-го факту, що книжники дивились бѣсомъ на простонародну поезію, то старавъ ся вѣнъ бо-дай извинити таке нерозумне змаганье рускихъ грамотѣвъ. Осъ бо сказавъ вѣнъ (стор. 267), що старіи книжники за-для того вѣдасились ворожо до народнои поезіи, що она була поганьска. Але все-жъ не мѣгъ вѣнъ виправдити тои проявы, що тѣи книжники цуралися живого народнои языка, та що по-найбѣльше списували свои творы въ языкѣ мертвѣмъ. Въ кѣнци заявивъ тутъ критикъ, що я „слишкомъ преувеличилъ дѣло“, коли сказавъ, що „письменніи люде вдутъ мѣжъ людѣ неписьменныи, учитись вѣдъ него поезіи, філософіи, етнографіи“ (стор. 268), — се-бѣ-то критикови здае ся, що у простого народа не можна навчатись філософіи! На те вѣдповѣдаю ему, що галицко-рускай письменникъ Евгеній Згарскій напечатавъ 1867. р. въ „Правдѣ“ (ч. 7—17) популярну розвѣдку в. з. „Народна філософія, списана по народнимъ пословицямъ и приговѣдамъ“¹⁾.

¹⁾ Порѣвн. Grundzüge der slavischen Philosophie“ von Dr. Clemens Hankiewicz. II. Auflage. Rzeszów, 1873; а то статья: „Bedeutung und Wichtigkeit der Volksphilosophie“, стор. 20—24. — „Die Philosophie bei den Ruthenen“; стор. 45—50.

Отже у народа руского можна ачей навчитись філософія? А по-за-якъ критикъ не хотѣвъ лишати нѣ одной сухой ниточки на моѣй сорочцѣ, то наживувшись на мене зъ мокрымъ рядомъ пытає ся вѣнъ мене: „*Наконецъ какіе казаки бывали въ древнемъ періодѣ?*“ (стор. 268). Сѣ-то слова высказавъ критикъ зъ поглядомъ на отъ-се мѣсце въ моихъ „переднихъ замѣткахъ про исторію літературы въ загалѣ“: „И тѣ-то книжниками завашашені незрячі смерды, козаци и въ загалѣ хлѣборобы вытворили собѣ словеснѣсть свою, щѣ жила въ устахъ люду довгѣ вѣки“ (стор. 2). — Всеявій же читачъ моихъ книжки схоже менѣ признати, щѣ тѣ мои „передні замѣтки“ вѣдносять ся до цѣлой книжки, въ котрій я списавъ исторію руской літературы вѣдъ найдавнѣйшихъ часѣвъ ажъ до Котляревского. Тому-жь, щѣ зачатокъ козачины сягає до другой половины XV. вѣку, то ачей я не похибнувъ ся, коли сказавъ, щѣ побѣчь хлѣборобѣвъ въ давныхъ часахъ вытворили собѣ и козаци словеснѣсть устну.

10. А Пыпинъ важе, щѣ я „не винкнулъ достаточно въ отношеніи древняго періода русской словесности“, коли я проявивъ недлюбовъ до церковныхъ письменнѣбѣвъ, котрі йшли слѣдомъ за византійскими взѣрцями. Вѣнъ опять жалкує ся, щѣ наша давна письменнѣсть не зберегла намъ старыхъ поетичныхъ переказѣвъ руского народа, й заявляє, щѣ той народъ ачей самъ собѣ виненъ, щѣ его словеснѣсть не оживляла літературы письменной, по-за-якъ у него було дуже мало силы въ свѣтъ напрямъ (стор. 268). — А якимъ-же

способомъ простонародна словеснѣсть могла проявити свѣй впливъ на літературу письменну, коли володарѣ, архіереѣ и книжники ставули сторчакомъ супротивъ вульгарныхъ и суспѣльныхъ змаганъ люду неграмотного? Хя-ба-жь се вина народу, що рускѣй грамотѣѣ нимъ гордували й запопадливо звертались до византійскихъ взбрѣвѣѣ? Критикъ каже, що въ новѣй письменности треба було придбати якого-небудь запасу вѣдомостѣй въ исторіи церковнѣй або й въ исторіи свѣтскѣй, — що отже треба було конче користуватись помѣткою византійскою. Але-жь вѣнъ забуває, що ту-то мертвоту все таки можна було оживити рѣдною мовою и своємъ питомымъ свѣтоглядомъ. Въ вѣнці пригадує менѣ критикъ, що всѣхъ тыхъ володарѣвѣ, архіереѣвѣ и книжникѣвѣ, котрыми я „недоволенъ“, вытворювавъ таки той-самый народъ, а то тымъ бѣльше, що я давный порядокъ рускои жизни зображаю якъ „демократичну федерацію“ (стор. 268). — На сей завидъ вѣдповѣдаю я ось-що: Въ годнѣ спокѣйнѣй, коли не треба буде критикувати украинѣфильскои книжки, схоче высокоповажанный мѣй противникъ ачей признати, що простый рускѣй народъ не вытворювавъ („создавалъ“) володарѣвѣ, іерархѣвѣ и книжникѣвѣ. Рускѣй князѣ були роду чужого, нѣбыто варяжского, а іерархѣвѣ и княжникѣвѣ вытворювала Византія, ба й богато зъ нихъ були родомъ зъ Византіи, — отже годѣ й думати про таку силу продукціи бѣдного народа руского, щобы ажъ вытворювавъ тыхъ велитѣвѣ! Вѣдтакъ заявляю, що я „демократичну феде-

рацію“ відносивъ до тыхъ часѣвъ, коли ще не було князівъ. Ось бо що писавъ я на сторони 5. першої часті історіі літератури: „Племена славянські, належачі до народу руского, творили первістно федерацію зъ ладомъ демократичнымъ. Проте вже за панованія першихъ князівъ зъ роду Рюрикового ставъ нарѣдъ боротись зъ властію центральною, коли деспотичні володарі намагались усувати автономію поконвѣчну“. Изъ сего видно, що критикъ подекуды натягавъ мои слова, щобъ лишъ вказати на якійсь нѣбы-то нѣсенітницѣ въ „особбій“ історіі рускої літератури.

11. Не вподобавъ ся Пыпинови и мѣй подѣлъ історіі (мало-)рускої літератури. По моєй думцѣ вызначують ся въ сѣй літературѣ пять періодівъ (стор. 4—5). Пыпинъ же важе, що другій, третій и четвертый періодъ не проявляють значної рѣзницѣ, по-за-якѣ „упадокъ“ другого періода підготовлявъ зъєдиненнє Русн зъ Польшею, а відтакѣ и підневомлнбсть ен (стор. 269). А вже-жъ противъ того подѣлу історіі рускої літератури не выступила нѣ Александеръ Брікверъ, нѣ Н. Сумцовъ у своѣй рецензіі мого твору. Професоръ Брікверъ замѣтивъ въ сѣй справѣ ось-що: „Die Einschnitte sind wohl gewählt, etwa mit Ausnahme des rein politischen Datums 1386; trotzdem scheint es mir bei der kleinrussischen, wie bei jeder anderen Literatur gerathener, statt solcher oft schwer durchzuführenden Trennungen nach den einzelnen Jahrhunderten die Darstellung zu ordnen“ („Archiv für slav. Philologie“,

Х. 1887; S. 599). А професоръ Сумцовъ во-
лѣвъ бы тѣлько, щобъ третій періодъ назвати
„грецко-рускимъ“, а не „польско-рускимъ“
(„Кіевская Старина“, XVII, 1887; стор. 347).

Вѣдтаєъ заявляє критикъ, що въ сучас-
нѣй малорускѣй словесности нема теперъ по-
трѣбныхъ вимѣновъ до самостѣйного ея истно-
ваня. Вѣнъ каже, що по моѣй думцѣ народ-
нѣсть єсть єдинимъ важнимъ елементомъ лі-
тературы (стор. 269). Коли-бъ же народнѣсть
була єдинимъ елементомъ літературы, то (по
думцѣ критика) не було-бъ и давнѣйшихъ пе-
ріодѣвъ до Котляревского въ исторіи малорус-
кои літературы, тому-що приєметы народно-
сти въ тыхъ періодахъ не проявлялись зовсѣмъ,
абѣ було ихъ дуже мало въ літературѣ пись-
меннѣй. Ба, критикъ каже, що не тѣлько до
XIX. вѣку малоруска література не виражала
народа, але що й опѣся — сѣ-бъ то въ XIX.
вѣцѣ — она далеко не вѣ всѣмъ самостѣйна
и народна. Отже вѣнъ хотѣвъ мабутъ сѣ ска-
зати, що й письменнѣсть наша новѣйшого пе-
ріода не може бути предметомъ исторіи літе-
ратуры, — значить, Руєннамъ-Українцямъ не
годить сѣ й думати про самостѣйну свою літе-
ратуру, тому-що *„настоящая самостоятельная
литература должна служить не только всѣмъ
слоямъ націи, но и всѣмъ отраслямъ умственной
и художественной жизни общества“* (стор. 269).

Супроти такого погляду А. Пыпина на
розвѣй (мало)рускои літературы мѣгъ бы я
озватись зъ ємфазою: *„Рѣдко можно встрѣ-
тити въ исторіяхъ литературы такую пута-
ницу фактовъ и понятій,“* — сѣ-бъ-то я мѣгъ

бы звернути до него ті слова, котрыми вінъ осудивъ мене зъ-за мого погляду на вѣдносины давной літературы письменной до словесности устной. Але я, поважаючи вельми мого вченого противника, не хочу воювати его важнимъ оружіемъ и позволяю собѣ, дати ему въ сѣй справѣ ось-яку вѣдповѣдь: Въ сучасній (мало)рускій літературѣ истнують дѣйстно вымѣнки до самостѣйного ея развою. Уже-жь самъ критикъ дивуючись „высокому достоинству“ малоруской народной поезіи связавъ ось-що про нашу літературу: „Если бы въ ней явился сильный талантъ, способный увлечь земляковъ и быть вмѣстѣ проводникомъ общечеловѣческаго чувства и идеала, это было бы уже оправданіемъ подобной новой литературы. Такимъ оправданіемъ малорусской литературы былъ Шевченко!“ („Вѣстн. Европы“, IV, 1885; стор. 753).

Що руско-украиньска література має право до самостѣйного истнованя, доказаувавъ самъ Пыпинъ, сказавши мѣжь иншимъ отъ-се: „Малорусская литература сама по себѣ имѣетъ полное право на бытіе. Она началась уже давнымъ-давно, не съ Котляревскаго или Гулака, а еще съ XVI—XVII вѣка, а отдѣльными памятниками и раньше...“ („Вѣстн. Евр.“ 1885. IV, въ статьи „Волга и Кіевъ“; стор. 209). Отже вже самъ критикъ выправдує истнованье (мало)руской літературы! А опроче хибажь я не ввазувавъ у своѣмъ творѣ на историчвій засновки нашей літературы вѣдъ найдавнѣйшихъ часѣвъ ажъ до Котляревскаго, дар-

ма, що багато книжниківъ цуралось рускою мови? — хиба-жь я не заявивъ, що й въ попереднихъ добахъ исторіи нашої літератури добачаємо донекуды здорові зерна, всіяні въ рідну ниву? — хиба-жь я не натякавъ на провідні ідеї словесного життя на Русі, котрі на засновку двій историчнихъ суть неначе червоною ниткою, що тягне ся вѣдь XI. вѣку ажъ до нашихъ часѣвъ? Критикови вѣльно все тее заперечити, бо й недармо каже наша приповідка: „Вольному воля, спасеному рай!“ Але „правда вийде якъ олива на верхъ“, хоча-бъ політичні змаганя реакція спинювали розвѣй примученихъ індивідуальностей народнихъ!

У своєму критичному запалѣ високоповажаний мій противникъ сказавъ навѣть, що починателъ галицко-русского вѣдродження не вѣдь-разу порѣшили тее пытанье, якъ поняти „*русское родство ихъ народа*“ (стор. 269), мабуть то тѣ проводырѣ політичного й просвѣтного руху въ Галичинѣ не знали, въ якихъ вѣдносинахъ стоять Русины до Россіянь або Москальвѣ. Ачей звѣстно моему критикови, що „головна Рада руска“ въ 1848. р. у своїй вѣдозвѣ до „русского народа“ мѣжь иншимъ отъ-се сказала: „Мы Русины галицкій належимо до великого русского народу, котрый однимъ говорить языкомъ и 15 міліонѣвъ выносить, въ котрого пѣвтрета міліона землю галицку замешкуе.“ Опроче самъ Пыцинь каже у своїй „Исторіи славянскихъ литературъ“ (стор. 421), що ажъ пѣзнѣйше стали въ

Галичинъ говорити про „единство“ народности свои зъ великорусскою або „россійскою“.

12. Доси рецензувавъ мой критикъ тѣлько „вступъ“ и „передвѣи замѣтки про исторію літературы въ загаль“. Теперъ приступае вѣнъ до погляду на першу часть моего твору, одначе повторяе тутъ деякіи свои думки, котріи вже по-переду высказавъ. Вѣнъ каже, що въ число памятникѣвъ „южно-русскихъ“ попадають иногдѣ й такіи, котріи властиво до южной Руси не принадлежали, и знадобились очевидячки для заокругленя. Такимъ способомъ оцинили ся, мовлявъ, въ мой книжцѣ „Русская Правда“, „Лѣтописъ Несторова“ и „Слово Давиіла Заточника“ (стор. 270). Але-жь про Нестора замѣтивъ самъ критикъ у своей „Исторіи славянскихъ літературъ“, що вѣнъ е „произведеніемъ юга“ (стор. 317), вѣдтакъ заявивъ вѣнъ, що Нестора й Давиіла Заточника усвоюють собѣ такожъ галицкіи ученіи й патріоты, добавляючи въ нихъ памятники малорусскіи (стор. 410). Опроче самъ критикъ признавъ той фактъ, що деякіи южнорусскіи памятники аннектуютъ собѣ не тѣлько Россіяне, але й Поляки (стор. 317). Коли-жь россійскіи историки присвоюють собѣ Нестора й Давиіла Заточника, то се не е ще причиною, заперечувати ихъ южнорусскіи характеръ. Вѣдтакъ справдѣ дивно, що критикъ пригадуе менѣ, що найдавнѣйшій текстъ лѣтописи Несторовои найдено въ рукописи Суздальскѣй. Уже-жь ему добре звѣстно, що нападами татарскими занепащено въ полудневѣй Руси трохи-не все рукописи, та що деякіи цѣннѣи памятники сен Руси збе-

реглись вѣдъ загибели на Пѣвночи. Ачей же не заперечить вѣнъ, що „Слово о полку Иго-ревѣмъ“ в памятникѣмъ южнорускимъ, дарма, що єдина рукопись, котру досѣль вѣдкрыто, найшла еобѣ захистъ вѣ пѣвнѣчвѣмъ Спасо-Ярославскѣмъ манастирѣ. Щѣ-жъ тыкае ся „Русьской Правды“, то вже на основѣ еи языка всякѣй тямущѣй фѣльольогъ причислить еѣ рѣшучо до памятникѣвъ южнорускихъ. Та й зѣ поглядѣмъ на исторѣю „Русьской Правды“ годѣ еѣ вважати памятникѣмъ пѣвнѣчної Руси. Хочъ бо короткѣй текстъ Правды, обѣймающѣй 17 статей, має бути збѣрникомъ тыхъ правъ, щѣ ехъ давъ Ярославъ Мудрый Новгородцямъ, то вже-жъ сю первѣвѣтну Правду доповнили наслѣдники его вѣ Кѣевѣ, Изяславъ, Святославъ и Всеволодъ, а опѣсля довершавъ еѣ Володимиръ Мономахъ. Пѣзнѣйше ставъ сей южнорускѣй памятникъ важнимъ жереломъ вѣ уложеню „Статута Литовского“.

Высказавши менѣ докѣръ изъ-за аннексѣи тыхъ памятникѣвъ вѣ хѣсенъ малорусской литературы, критикъ хоче ще менѣ поругатисъ за-для того, що я вѣбѣ то нѣсенѣтницю написавъ про Данила Заточника. Осъ бо каже вѣнъ, що по моимъ словамъ авторъ Слова, Данила Заточника, бувъ „типомъ Украинця“, дарма, що я небавомъ опѣсля замѣчаю: „Жаль тѣлько, що про жизнь сего мужа нѣчого не знаемо: не звѣстно намъ, хто бувъ Данило, де родивъ ся, де й воли живъ...? И пытае ся мене критикъ: „Какимъ же образомъ этотъ совсѣмъ неизвѣстный челоувкъ могъ быть „типомъ украинца“ и какіе тогда были украинцы?“ (ст. 270.)

Критикъ забувъ вѣдай на те, що можна родитись въ Кіівщинѣ або й Полтавщинѣ, се-бѣ-то родитись Украинцемъ, а однако можна бути перевертнемъ, се-бѣ-то Москалемъ „по убѣжденіямъ“. Вже-жъ бо годѣ було-бъ сказати, якою статью тѣла и якимъ темпераментомъ визначувавъ ся Данило Заточникъ, хоча бѣ мы й знали, хто вѣнъ бувъ, де родивъ ся, де й коли живъ. Опроче критикъ не потребувавъ бы робити того закиду, коли-бѣ бувъ зачитувавъ дальшій мой слова, котрыми я мотивувавъ той мѣй высказъ. Се бо писавъ я ось-таке: „Авторъ сего памятникъа бувъ типомъ Украинця, щѣ любить батькѣвщину и свободу, щѣ вѣдчуваючи глубоко серцемъ всяку недолю, не позабувавъ ся и въ бѣдѣ свого гумору, але смѣе ся крѣзь сльозы и користуе ся свѣтоглядомъ поетичнымъ“ (стор. 56). — Видно отже, що критикъ нарочно пропустивъ тѣ мой слова, щѣбъ мѣгъ кинутись на мене зъ мѣрымъ рядомъ. Изъ всего того можна такожь дѣзнатись, що злишимъ є пытанье критика: „*Какіе тогда были украинцы?*“ Одначе я позволяю собѣ, пригадати високоповажавому моему критикови, що въ лѣтописи Кіівскѣй вже пѣдъ рокомъ 1187. споминае ся „Урайна“. Коли-жъ въ тѣмъ вѣдѣ, якъ жывъ Данило Заточникъ, була Украина, то очевидячки були тогдѣ й Украйвцѣ.

13. Критикови муляе въ головѣ безъ впыву выразъ „книжна мертвота“, котрого я уживъ въ „передникъ замѣткахъ“ (стор. 2), и про-те каже вѣнъ, що ему „*остається совершенно неизвѣстно*“, якимъ способомъ по-при

тѣй „нижній мертвотѣ“ могли являти ся та-
кѣ живѣ творы, якъ „Поученіе“ Володимира
Мономаха, „Волинско-галицкая лѣтопись“, а
найпаче „Слово о полку Игоревѣ“, котрымъ
я „восторгаю ся“ (стор. 270). — На сей, впро-
чѣмъ злишній, закидъ вѣдповѣдаю, що такихъ
знаменитыхъ творѣвъ було-бъ въ давній Руси
значно бѣльше, коли-бъ не було саме тои
„нижней мертвоты“, се-бъ-то византійщины,
закрашенои церковно-славянськимъ языкомъ,
и коли-бъ на южну Русь не була повадилася
дика Татарва. Критикъ дивуе ся опять вели-
кимъ дивомъ, що менѣ не подобае ся „визан-
тійское преданіе“! А хѣба-жъ вѣнъ уже забудь,
щѣ вѣнъ самъ писавъ про ту византійщину!
Вже-жъ теѣ-то „византійское преданіе“ було
причиною, що, по словамъ самого-жъ Пыпина,
„московское царство стало безграничной визан-
тійско-восточной деспотіей!“ („Исторія слав.
лит.“ стор. 28—29). Коли-жъ впливъ византій-
щины такій шедный, то справдѣ дивую ся,
чому критикъ каже, що мое презирство до
„византійскаго преданія“ вплинуло на историч-
нѣ мои погляды. Вѣнъ заявляє, що теѣ „визан-
тійское преданіе“ давно покинула та часть
южной Руси, котра багато вѣкѣвъ тому на-
задъ приняла унию, та що униа въ нынѣшній
галицкій Руси держать ся до сего дня. —
Изъ сего погляду Пыпина можна дѣзнатись,
що вѣнъ теперь ставъ нетерпимымъ у спра-
вахъ вѣры, по-за-акъ стоитъ при сѣй думцѣ,
що все Славяне повиннѣ бути православными.
Такъ отже колишній либеральный „Западникъ“
принявъ теперь теорію „московской школы“.

А не такъ-то давно писавъ вѣнъ про ту теорію, що она е „одностороннымъ фатализмомъ“ („Истор. слав. лит.“ 41).

Стоячи на засновку византійщины критикъ заявляє, що я не понявъ давного періода южно-русской літературы въ двоухъ вельми важныхъ вѣдносинахъ. Вѣ-перве, по думцѣ критика, я не понявъ единства полудневой и пѣвнѣчной Руси въ давнѣмъ періодѣ; въ-друге, я не зрозумѣвъ характеру давного періода — се-бѣ-то византійского христіянства (стор. 270 — 271). — Я-жъ сказавъ вже по-переду, що я понимаю единство полудневой и пѣвнѣчной Руси (се-бѣ-то Руси й Москвы) въ значѣню династично-державнѣмъ, а не въ значѣню народнѣмъ. Теперъ же заявляю, що впливъ византійщины на молоду природу русского народу не мѣгъ бути хосеннымъ, — заявляю жъ се тымъ смѣлѣйше, що таков думки бувъ по-переду самъ А. Пыпинъ. Тому-то треба дивуватись, що вѣнъ называе такий мѣй поглядъ „грубою историческою ошибкою“, коли вѣнъ самъ до р. 1890. сего погляду придержувавъ ся. Хоча-жъ я признаю хосеннымъ впливъ христіянства на культуру Руси въ загаль, то перечу все-ще категорично, мовѣ-бы то давна руска письменнѣсть (се бѣ-то письменнѣсть книжнѣбѣвъ) оказала вельми широкій впливъ „на духовный складъ самой народности“ (се-бѣ-то на вѣдчу массы народу). Людѣ бо не хѣснувавъ нѣчого зъ письменныхъ творѣбѣ тыхъ грамотѣбѣвъ, котрѣ придержувались „книжной мертвоты“. Нехай собѣ пригадае критикъ свои слова, котрѣ вѣнъ найпаче въ „Вѣстнику Ев-

ропы", 1875, XII., стор. 687. про ту „книжну мертвоту“ высказавъ. Ось и они: „(Церковный) языкъ книги съ вѣками становился непонятенъ для массы; невразумительность церковной рѣчи породила цѣлый расколъ; господство церковнаго языка затруднило самое образованіе литературы на живомъ языкѣ, которому только длиннымъ рядомъ усилій удалось завоевать себѣ право независимаго существованія, — но черезъ тысячу лѣтъ послѣ Константина и Меодія не удалось еще стать живымъ языкомъ религіи“...

14. Подавши рецензію „Вступу“ и „переднихъ замѣтокъ про исторію літературы въ загаль“ (стор. I—XVI; 1—5) высокоповажавый и бѣ критикъ не звертавъ уже свои уваги на саму исторію літературы въ I. части. Видно, що ему ходило найбільшь о те, щобъ супроти мовихъ „украинофильськихъ“ поглядѣвъ поставити свои погляды, зближені до теорій московскихъ панславистѣвъ. Чи ему справдѣ повелось, изъ свои твердыѣ розшибнути тяжкими таранами рѣдний захистъ украиньсого „сепаратизма“, се-бѣ то чи повелось ему, представити мое писанье нѣсенѣтницею, тямущій читачъ зволить самъ осудити. — Вѣдтакъ приступае критикъ до погляду на другу часть моего твору и ось тутъ здобувъ ся вѣнъ на маленьку похвалу моего писанья, кажучи, що „вторая часть представляетъ много полезнаго фактическаго матеріала, главнымъ образомъ новаго относительно дѣятелей галицкихъ“ (стор. 272—273). Отъ и конецъ невеличкѣй похвалѣ, хочъ и тутъ критикъ не доглянувъ дѣйственаго стану рѣчи; розвѣдка бо про письменство галицке й укра-

ниньше представляє ся въ вѣдношенію 1 : 3. Вѣдтакъ каже критикъ, що въ моѣй книжцѣ находить ся небагато загальныхъ замѣтокъ про долю просвѣты, про школы и т. и., дарма, що про сѣ справы надруковано въ моему творѣ 183 сторони. Дальше пѣдносить вѣнъ сей завидъ, що въ моѣй исторіи літературы проявляє ся не такъ означенъ загального ходу літературного руху, якъ радше номенклатура зъ біографіями письменникѣвъ по „старомоднымъ рубрикамъ“: поезія епічна, лірична, драматична. — На сей завидъ вѣдповѣдаю, що загальний хѣдъ літературного руху выказавъ я въ просторѣмъ „загальномъ поглядѣ историчномъ и літературномъ“ (стор. 5—183) и въ короткихъ переднихъ статьяхъ до поодинокихъ родѣвъ руско-украиньской поезіи (стор. 184—185; 353; 726—728). Що-жь я написавъ трохи бѣльше вѣдъ номенклатуры и біографій, зможе легко замѣтити всякій, хто лишъ прочитавъ цѣлу другу часть мого твору (сторѣвъ 952). Се бо подававъ я змѣсть и літературну оцѣнку всѣхъ важнѣйшихъ творѣвъ руско-украиньскихъ письменникѣвъ. Що же тыкає ся до „старомодныхъ рубрикѣвъ“, то думаю, що лучше в, придержуватись звѣстныхъ въ літературномъ свѣтѣ категорій, нѣжь писати сумѣшь про всяку всячину. Вже-жь я пишу першу повну исторію руско-украиньской літературы, то-жь думаю, що монографіи придадутъ ся пѣзнѣйшимъ историкамъ далеко бѣльше, нѣжь загальнѣ погляды на хѣдъ літературного руху.

Дальше каже критикъ, що я писателѣвъ галицко-русскихъ перемѣшавъ зъ украиньскими,

такъ що, примѣромъ, послѣ Шашкевича й Устияновича слѣдують Метлинскій, Шевченко, Аванасевъ - Чужбинскій, потѣмъ зновъ Гушалевичъ, Климковичъ и проч. По думцѣ-жь Пыпина Шевченко зовсѣмъ не стоить мѣж-Шашкевичемъ и Климковичемъ, якъ и въ загаль писати въ-сумѣшь украинську и галицко-руську літературу в рѣчь въ загаль ризиковна, тому-що були рѣзні зачатки, матеріяль и результаты обохъ сихъ літературъ. Вѣдтакъ примѣчае критикъ, що я змішуючи тѣ літературы въ одну вуну, хотѣвъ доказати єднѣсть и тотожнѣсть южно-русской літературы вѣдъ давного Кіѣвского періода ажъ до сего дня, и вѣдъ Харкова ажъ до Львова (стор. 273).— На сѣ закиды вѣдповѣдаю напередъ, що коли я вже писавъ „по старомоднымъ рубрикамъ“, то, даючи поглядъ на поезіѣ лиричныхъ, мѣгъ я справдѣ придержуватись той черги письменникѣвъ, на котру натякнувъ критикъ. Може-бъ було й лучше групувати письменникѣвъ на основѣ літературныхъ напрямѣвъ, якѣ, примѣромъ, Петровъ выказавъ у своихъ „Очеркахъ исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Одначе вже Олександръ Кониській не похвалавъ подѣлу, якого придержувавъ ся Петровъ („Дѣло“, 1884; ч. 45). Опроче така класификація не дасть ся выправдати въ літературѣ украинскѣй, тому-що, примѣромъ, тѣ письменники, що придержували ся сентиментального напрямѣ літературного, у своихъ творахъ наблюдали подекуды такожь прикметы реалізму. Що-же тыкає ся сего закиду, що я писавъ въ-сумѣшь украинську и галицко-руську

літературу, то по моїй думцѣ таке писанье зовсѣмъ природне. Щобы-жь не вдаватись въ широку полеміку, вѣдповѣмъ критикови таки его-жь словами: „Они (Галичане) раздѣлены политическою границей (отъ Малоруссовъ югозападнаго края), но въ образованномъ словѣ обѣихъ сторонъ — тѣсно связаны единствомъ языка, общиною старыхъ историческихъ преданій, общиною новѣйшей літературы“¹⁾

Таеъ отже весь поглядъ критика на другу часть моего твору выповнюе ся 22-ма стрѣчками друку. Спаси-бѣгъ ему и за таеу милѣсть! Вѣнъ вдоволивъ ся симъ заявленьемъ, що въ историчныхъ и національныхъ погледахъ „галицко-русскаго ученаго“ чн-мало „ошибочнаго“ и „натянутаго“. Нехай и таеъ буде! Передъ рокомъ 1890. не бувъ бы критикъ такимъ беспощаднымъ судьбою „особой исторіи русской літературы!“ Вже-жь изъ моего вѣдосвѣди на его инситуаціи видно, що вѣаъ до р. 1890. проявлявъ майже тѣ-самі думки про самостѣйнѣсть рускои мовы й літературы, котрыхъ я придержую ся вразѣ зѣ свѣчными моими земляками. Про-те Русинови-Украинцеви дуже немило почути вѣдъ Пыпина сей категоричный диктатъ, що книга моя е не тѣлько историчною похибкою, але й похибкою въ змыслѣ народно-суспѣльныхъ понятій! По думцѣ сего критика моя книга вытворюе историчный фантомъ, хоче скрыти историчный вѣдносены южно-русского племени, вѣдтягаючи его бѣдъ звязку зѣ цѣлымъ „рус-

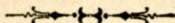
¹⁾ „Вѣстникъ Европы“. I, 1881; стор. 408.

скимъ“ народомъ. Вѣнъ жалкуе ся, що я не люблю „россійскою“ літературы, — богатою літературы сильнѣйшого славянського племенни. Вѣдтакъ заявивши, що тѣлько зъединенье зъ тою літературою могло-бъ статись великимъ добромъ для невеличкои літературы¹⁾ малоруского племенни вѣщуе Пыпинъ сѣй нашѣй літературѣ сумну долю, по-за-яеъ наша племенна окремишность по его думцѣ мусить бути тѣлько „провинціализмомъ!“ (стор. 273 — 274).

Нѣгде правды дѣти, сумный се гороскопъ на будущину (мало)русского народу! Бо ось по думцѣ А. Пыпина мае сей народъ літературою своєю зъединитись зъ літературою „общерусскою“, се-бъ-то россійскою! Вѣнъ гадае, що нашу мову розвѣе вѣтеръ пѣвничный яеъ полову! А вже-жъ непотрѣбно трѣвожить вѣнъ Украинцѣвъ такимъ сумовитымъ вѣщуваньемъ. Вже-жъ „Журналъ министерства народнаго просвѣщенія“ явивъ ся въ сѣй справѣ бѣльшь толерантнымъ вѣдъ колишнього либерального „Западника“. Ось и слова того Журнала, вы-

¹⁾ Критикъ думае, що моя книга зъ „запасомъ“ епічної, ліричної и драматичной поезіи вже доведена до кѣнця. А вже-жъ позволяю собѣ, ему заявити, що теперъ друкуе ся третій томъ „Исторіи руской літературы“, въ котрѣмъ на тысячь-кѣлькадесяти сторонахъ розкаже ся про тыхъ письменникѣвъ, що переважно писали прозою. Такъ отже наша (мало)руска література не е такъ дуже маленька, якъ се здае ся критикови.

сказані въ поглядомъ на самостоятельность языка (мало)русского: „Народъ можетъ потерять свою самостоятельность, но характеръ и языкъ его всегда остаются его достояніемъ. Слава и совершенство языка не зависятъ отъ судьбы народа“¹⁾ Нехай отже высокоповажанный мбй критикъ не журить ся долею нашей мовы й літературы. Коли не загубають въ свѣтъ 140.000 Лужичанъ, то чей не пропаде безъ слѣду 20,000.000 Русинѣвъ-Украинцѣвъ! Поки-що всякому тьмущому Украинцеву справдѣ сумно, що славный публицистъ А. Пыпинъ занастивъ свои либеральный думки про самостоятельный розвбй руско-украиньской мовы й літературы, — що вбнъ похиливъ свое чело супроти кормиги московского панславизма!

¹⁾ Порбви. „Записки о южной Руси“. Издалъ П. Кулишъ. С-Пб. 1857. II; стор. 263.

610021

B-2251

B 2.251

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка.
подоъ зарадомъ К. Беднарского.

МОЕМУ КРИТИКОВИ.

Водповѣдь А. Пыпинови

на его статью

„ОСОБАЯ ИСТОРИЯ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ“.

Написавъ

Д-ръ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКИЙ.

У ЛЬВОВЪ, 1890.
Накладомъ автора.